

Livet på Sollerön under vikingatiden

Hur levde de människor som begravdes i Bengtsarvet för ungefär 1000 år sedan? Med hjälp av kunskap om hur andra levde under vikingatiden i nuvarande Sverige, Norge och Danmark kan vi göra oss en föreställning som också borde gälla dem som bodde på Sollerön. De föremål som lagts i gravarna kan hjälpa oss att förstå det liv som de levde.

Omkring år 1000 fanns åtminstone två välbärgade män på Sollerön. De fick med sig mycket rika gravgåvor inför resan till den andra världen och de ägde två av vikingatidens allra finaste svärd! I grav 1 har man hittat ungefär 75 föremål men det kan ha funnits fler för graven var plundrad och sakerna låg kringströdda när man undersökte gravarna arkeologiskt på 1920-talet. I grav 2 som ligger strax intill fanns ungefär 100 föremål! Dessutom är föremålen väldigt bra bevarade eftersom leran och kalken i området har reagerat med järnet.

De två stormännen bodde i stolphus inte långt från gravarna. Deras hus hade inga fönster men en öppning i taket ovanför eldstaden. Längs väggarna fanns britsar med varma och sköna skinn och där sov man. Om det fanns ett högsäte var det avsett för både man och hustru. Deras mat tillagades i en kittel ovanför elden och de åt ungefär samma mat som man åt på Sollerön i början av 1800-talet. De åt kött från både tama och vilda djur, fisk, ost, smör, rovor, kål, ärter, tunnbröd m m och drack vatten, mjölk och mjöd. Potatis, socker och kaffe fanns däremot inte.

I skogarna fanns det gott om vilt och människor på Sollerön var duktiga på att jaga. De tog

naturligtvis vara både på kött och skinn. På vintern kunde de åka skidor och jaga med pil och båge och deras pilspetsar var skickligt utformade. De var tvärställda så att skinnen bara fick ett håll i form av ett kors när man drog ut pilspetsen.

Det fanns mycket sjö- och myrmalm på Siljans botten. Man tog upp malmen och tillverkade flera sorters järn. Många blästerugnar, som det fortfarande finns rester av nära stränderna, vittnar om järnhanteringen. Järn och skinn var grunden för deras välstånd och det kunde transporteras till marknader där man bytte till sig varor. Lättast gick det att ta sig fram på vintern. Då fick hästar dra slädar med varor över Siljan och det var då man skapade stora kontaktnät. På sommaren måste man naturligtvis ha båtar för att ta sig till fastlandet. Båtarna byggde invånarna själva av timmer som de fällt och krampor som höll ihop brädorna smidde de själva. De använde ungefär samma teknik och verktyg som Solleröborna in på 1900-talet.

Hästar var viktiga för att snabbt ta sig fram när det inte fanns vägar. Man har hittat många hästutrustningsdetaljer i gravarna som t ex tränsbetsel, hästskor med ispiggar, seldon och hästskrapa.

Stormännens hustrur var säkert duktiga och självmedvetna kvinnor. De bar dubbelskaliga bröstspännen så att den putsade kopparn lyste genom hålen när de var ute i solsken eller inne vid elden. Från ena bröstspännet hängde nyckel och sax som tecken på deras makt och värdighet. När deras män var borta på marknader eller andra resor måste de ta ansvar för alla göromål både ute och inne.

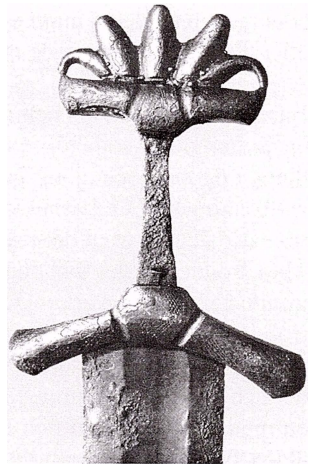
Barnen föddes förstås hemma men om något var fel kanske man kunde tillkalla en jordemoder, som tog ett stadigt tag om kvinnans handleder, tittade henne djupt i ögonen och sjöng galder (trollformler) för att ge henne styrka att klara förlossningen. Om barnet var vanskapt eller om de inte kunde försörja ett barn till satte de genast ut det i skogen. Det var den tidens form för barnbegränsning. Man trodde att det var nornorna som bestämde över liv och död och sitt öde kunde man inte påverka. Det var alltså inte mycket att fundera över även om det troligen var sorgligt med ett barn man inte kunde behålla. Vanligtvis var barnet välskapt och man kunde försörja det och då satte fadern det i sitt knä, vattenöste det och gav det ett namn. När barnet sedan fått bröstmjolk var det upptaget som en medlem i familjen och fick inte sättas ut. Namnet anknöt till föräldrar och äldre släktingar och skulle ge barnet önskvärda egenskaper. Om fadern hette

Torbjörn kunde barnet få namnet Torsten. Då skulle han bli stark som guden Tor och hård som sten.

På vikingatiden fanns inte något ordnat samhälle med poliser och fängelser utan man måste försvara sig själv. Därför gällde det att ha många släktingar som alla var skyldiga att försvara varandra mot fiender. Äktenskap var ett sätt att knyta släkter samman så att man fick fler bundsförvanter. När döttrar eller söner hade blivit mellan 15 och 20 år var det dags att de blev bortgifta och det var alltså inte kärlek som styrde valet av brud eller brudgum. Bönemän och brudgum kom till den unga kvinnans hem för att fria. Man bestämde om trolovning, gjorde avtal om egendomsförhållanden och arv men också om hennes hemgift. Man visste ju inte i förväg om mannen skulle slå henne för då kunde det bli fråga om skilsmässa. Om felet mest var mannens kunde hon få med sig hemgiften och brudgåvan men hon måste ha en manlig förmyndare som förvaltade egendomen. Till bröllopet kom släktingar från när och fjärran. Man firade i flera dagar och höjdpunkten var när gästerna med ljus och facklor följde brudparet till sängen. Välbärgade män kunde ha flera frillor och de kunde ha hög status. Kanske också ägarna till så fina praktsvärd hade råd med frillor.

Ett annat sätt att skaffa sig bundsförvanter var att ingå fostbrödralag. Det kallades att gå under jordens smycke. Då skar man upp en lång torvrensa men ändarna skulle vara kvar i jorden. Man satte två spjut under remsan och männen ställde sig under den. De skar sig så blodet rann ner i marken, kastade sig ner och svor på att hämnas varandra. De tog också gudarna till vittne.

Idealet under vikingatiden var att man skulle resa ut i världen, se sig om och lära av allt man lade märke till i främmande länder. De flesta kände någon eller hade hört talas om någon som gjort resor i det stora Svitjod (Gårdarrike, Ryssland) eller Grekland. Om man inte reste själv lyssnade man på allt märkvärdigt som berättades om fjärran länder och genom handel i flera led kom man i kontakt med varor från många länder, t ex arabiska mynt och sådan lyx som siden. De fantastiska praktsvärderna från grav 1 och 2, som alltså inte användes i strid, har kommit till Sollerön på det sättet. Stormännen i grav 1 och 2 måste ha varit mycket framgångsrika med sin handel och har säkert hjälpt varandra. Det utesluter inte att de nog tävlade om att skaffa

sig de finaste svärden och de rikaste gravgåvorna. Sådana föremål gav status och ett gott eftermäle, vilket var det viktigaste för dåtidens människor.

I grav 1 låg också en mycket ovanlig amulett. Vikingatidens konst var brukskonst och djurmotiv dominerade utsmyckningen. I den fornnordiska mytologin spelade djur en viktig roll. Man kan bara tänka på Midgårdsormen, som höll ihop världen med Asgård, Midgård och Utgård, och Fenrisulven, som skulle sätta igång världens undergång, Ragnarök. Den ovanliga amuletten föreställer inget djur utan ett mansansikte med ett skägg flätat i slingor. Är det en gud som skulle skydda bäraren? I så fall är det troligen Tor för han var böndernas beskyddare. Oden var däremot hövdingarnas viktigaste beskyddare.

Magiska handlingar hörde till vardagen och både kvinnor och män kunde vara trolldomskunniga. Man kunde t ex kasta heliga pinnar upp i luften och tolka när de föll ner. Man kunde också ge sina fiender sjukdom eller befria från sådan med hjälp av runmagi.

Sejd var en form av magi. Den sejdande kunde se in i framtiden men också råda över människors hälsa, över storm och oväder alltså över liv och död. De kvinnliga magikerna kallades völvor och kom till en gård klädda i praktfulla kläder. Völvans följe, unga män och kvinnor, stämde upp en sång som satte dem i förbindelse med den andra världen. Oftast handlade spådomarna om den kommande skörden.

Man blotade till gudarna och det innebar att man stärkte gudarnas makt i kampen mot onda makter som t ex jättar som bodde i Utgård. Vid blot slaktade man ett djur och stänkte blodet på väggarna och på deltagarna.

På hösten hölls alvblot för den nära familjen och för de döda. Kvinnan i huset höll i alvblotet och det var så hemligt att man inte tog emot några främlingar fast man annars var mycket gästfri. Till ”ars och fridar” (för gott år och fred) så lät den gamla blotformeln. Man satte ut mat till förfäderna i gravarna och hällde på mjöd eller vatten för det var viktigt att sköta om förfädernas gravar. Då skulle de döda skydda de levande. Annars kunde de bli gengångare och hämnas.

Man dog hemma och trodde på ett liv efter döden. Det var ju därför de döda fick med sig föremål som de kunde behöva i nästa liv. På Sollerön har man bara hittat brandgravar men jordbegravningar förekom också. Graven kunde ligga nära gården eller vara del av ett kollektiv av gravar. Kvinnor kunde ha lika rika gravgåvor som män. På sjunde dagen efter dödsfallet firades gravöl eller arvöl.

Släkten samlades, minnesbägare tömdes för den nyligen avlidne och för de längesedan döda. Så gjorde man upp om arvsfrågor. Trälarna kunde varken ära eller hämnas men man vet inte om det fanns trälarna i Siljanstrakten.

Högsittning innebar att man kunde sätta sig på en gravhög, avstå från mat och dryck under en dag eller ett dygn och försöka få kontakt med någon avlidne släkting. Man lade fram sitt problem och hoppades få hjälp från den döde. Det är troligt att man också har ägnat sig åt högsittning på Solleröns gravhögar.

Astrid Gustafsson

Källor:

Dick Harrison: Sveriges historia 600-1350.

Inga Serning: Dalarnas järnålder.

Gro Steinsland: Norrön religion. Myter, riter, samfunn.

Gro Steinsland & Preben Meulengracht Sørensen: Människor och makter i vikingarnas värld.

Läs också Vikingatiden i Ovensiljan (kan köpas På Konsum Sollerön och Hembygdsgården).

Gratisblad med karta över kulturstigen och information finns i ”brevlåda” på hembygdsgården.